

11.Рішення Деснянського районного суду міста Києва по справі № 754/12856/24 від 10 червня 2025 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128012542> (дата звернення: 01.09.2025)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-533-7-11>

РОЛЬ АДВОКАТУРИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ МЕШКАНЦІВ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коросєд Сергій Олександрович

доктор юридичних наук, професор,

виконуючий обов'язки президента,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Як відомо, Конституція України забороняє обмеження права на судовий захист навіть в умовах воєнного стану (ст.ст. 55, 64). При цьому, в умовах воєнного стану судочинство продовжує здійснюватися відповідно до існуючого порядку, визначеного процесуальним законом, який не передбачає особливостей провадження у судових справах у зв'язку із воєнним станом. Проте виконання учасниками справи вимог, передбачених процесуальним законом (передусім подача відповідної заяви безпосередньо до суду чи надіслання її засобами поштового зв'язку з метою ініціювання судового провадження; прибуття до суду для участі в судовому засіданні та до державних органів з метою подальшого виконання рішення суду тощо) є утрудненим (а в більшості випадків неможливим) для мешканців тимчасово окупованої території України і території ведення бойових дій, на яких в умовах воєнного стану функціонування судів було припинено. Тобто для мешканців зазначених територій доступ до правосуддя є обмеженим, а відтак й реалізація права на судовий захист є обмеженою або взагалі неможливою [1]. І це при тому, що судовий порядок для таких осіб залишається єдиним для встановлення фактів народження дітей та смерті родичів на зазначених територіях (ст. 317 ЦПК України), що є необхідним для подальшої державної реєстрації цих фактів в органах РАЦС України і отримання свідоцтва про народження або смерть державного (українського) зразка [2]. В свою чергу, Стратегією

деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021, передумовами реінтеграції тимчасово окупованої території було визначено, зокрема, розвиток механізмів забезпечення захисту прав, свобод людини і громадянина.

В конкретному випадку мова йде про необхідність участі представника, через якого особа – мешканець тимчасово окупованої території може реалізувати своє право на судовий захист (ч. 1 ст. 58 ЦПК України). Водночас, з урахуванням приписів ч. 4 ст. 131-2 Конституції України та ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 60 ЦПК України, представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом. Отже, саме адвокатура, з огляду на положення ч. 1 ст. 2 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", покликана здійснювати представництво в суді мешканців тимчасово окупованої території в зазначеній категорії цивільних справ. Причому повноваження адвоката будуть посвідчуватись не довіреністю (нотаріально посвідчити яку на тимчасово окупованій території неможливо), а ордером, виданим адвокатом відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" (ст. 62 ЦПК України). В свою чергу такий ордер видається на підставі договору про надання правничої допомоги, який має укладатись в письмовій формі, але при цьому до такого договору застосовуються загальні вимоги договірного права (ч.ч. 1, 3 ст. 27 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність"). Останнє положення дозволяє адвокату при дистанційному укладенні договору про надання правничої допомоги із мешканцем тимчасово окупованої території застосовувати положення ст.ст. 207, 639 ЦК України, які допускають вчиняти письмовий правочин шляхом фіксування його змісту в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-комунікаційної системи, що використовується сторонами, та підписання цих документів стороною (сторонами). При цьому воля сторін письмового правочину може бути виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку, інших інформаційно-комунікаційних систем (з цього приводу Радою адвокатів України вже надавались відповідні роз'яснення).

Як зазначив Конституційний Суд України в Рішенні від 30.01.2003 № 3-рп/2003, правосуддя визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості й забезпечує ефективне поновлення в правах.

З огляду на це, участь адвоката не повинна обмежуватись тільки представництвом в суді, адже у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, копія судового рішення видається учасникам справи негайно після його ухвалення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи (ст.317 ЦПК України). Тобто в такій категорії справ існує необхідність в отриманні в органах РАЦС України відповідного свідоцтва. І саме завдяки змінам до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, адвокати, на підставі ордеру і копії договору про надання правової допомоги, отримали повноваження представника особи діяти в органі РАЦС України з метою отримання свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану.

Отже, лише адвокати, за відсутності нотаріально посвідченої довіреності, можуть виступати представником особи – мешканця тимчасово окупованої території не лише в суді, ініціюючи розгляд справ про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, а й в органі РАЦС України при виконанні рішення суду про державну реєстрацію народження або смерті особи з метою отримання відповідного свідоцтва.

Разом з цим, якщо реалізація правосуддя у справах про встановлення факту народження на вказаних територіях завершується проведенням державної реєстрації народження в органі РАЦС і отримання свідоцтва про народження, то у справах про встановлення факту смерті правосуддя неможна вважати таким, що забезпечує ефективне поновлення в правах, без заведення нотаріусом спадкової справи після смерті такої особи на підставі вищевказаного рішення суду. Тому, з метою забезпечення реалізації спадкових прав мешканців тимчасово окупованої території, адвокати повинні володіти повноваженнями (на підставі ордеру і копії договору про надання правової допомоги) виступати представником спадкоємця – мешканця тимчасово окупованої території, за заявою якого судом було ухвалено рішення про встановлення факту смерті особи на цій території, у відносинах із нотаріусом при поданні в інтересах такого спадкоємця заяви про прийняття спадщини в межах встановленого шестимісячного строку. Відсутність у адвокатів таких повноважень створює ситуацію фактичної нереалізованості рішення суду про встановлення факту смерті особи, адже по відношенню до мешканців тимчасово окупованої

території встановлення такого факту пов'язане передусім із оформленням спадщини.

Крім того, для повноти здійснення і захисту прав таких спадкоємців адвокат також повинен володіти повноваженнями (на підставі ордеру і копії договору про надання правової допомоги, тобто за відсутності нотаріально посвідченої довіреності) виступати представником перед третіми особами (зокрема Пенсійним фондом тощо) у відносинах, які виникатимуть у зв'язку із встановленням рішенням суду факту смерті особи – мешканця тимчасово окупованої території.

Література

1. Короед С. О. Реалізація конституційного права на судовий захист в аспекті доступу мешканців тимчасово окупованих територій до правосуддя в умовах воєнного стану. *Досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс конституційно-правового розвитку незалежної України* : збірник матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій «28-річчя Конституції України: досвід, воєнні випробування та повоєнний ренесанс» (м. Київ, 26 червня 2024 року) та «Захист незалежності України: правові засади та виклики сьогодення. До 33-ї річниці проголошення незалежності України» (м. Київ, 22 серпня 2024 року) / відп. ред. акад. НАПрН України, д.ю.н., проф. О. В. Скрипнюк, д.ю.н., проф. А. Р. Крусян та д.ю.н., проф. О. В. Батанов. Київ-Харків: Майдан, 2025. С. 101–105.

2. Короед С. О. Тенденції розвитку цивільного процесу як форми захисту цивільних прав мешканців тимчасово окупованої території України. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір* : матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 6 червня 2024 р.). Полтава : ПУЕТ, 2024. С. 53–56.